

Metodološki pogledi na nadregionalni interakcijski prostor sodobne koroške slovenske literature v Avstriji

ERWIN Köstler in ANDREJ LEBEN*

IZVLEČEK

»Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi mladja (1991) in njena pozicija v nadregionalnem prostoru literarne interakcije« je naslov dvoletnega raziskovalnega projekta,** ki trenutno poteka na Inštitutu za slavistiko Univerze v Gradcu. Predmet projekta je sodobna slovenska, dvojezična in nemška literarna produkcija avtorjev in avtoric, ki izhajajo iz slovenske manjšine ali pa so z njo in njeno literaturo v kakršnem koli produktivnem ali dialoškem razmerju. Poleg literarne, prevodne in receptivne dejavnosti akterjev sistematično evidentiramo tudi institucije in tržne pogoje tega prostora, v katerega se dejavno umešča literatura koroških Slovencev. Pričujoči članek se osredinja na metodološko izhodišče našega raziskovalnega dela, ki se navezuje na regionalno komparativistiko, polisistemsko teorijo in teorijo literarnega polja. Analiza empiričnega gradiva in literarne produkcije pa naj bi omogočila tudi podroben opis konstitutivnih dejavnikov in delovanja samega interakcijskega prostora.

KLJUČNE BESEDE

polisistemska teorija, literarni transfer, dvo- in večjezičnost, koroški Slovenci, nadregionalne študije

ABSTRACT

“Bilingual Literary Practice in Carinthia after the Discontinuation of *mladje* (1991) and Its Position in the Supra-Regional Sphere of Interaction” is the title of a two-year research project based at the Institute for Slavic Studies at the University of Graz. It focuses on literary production in Slovenian or German, or both, by authors from the Slovenian minority in Austria or those that have a productive or dialogic relationship with its literature. The aim of this project is the systematic documentation of activities in literary production, translation, and reception against the background of institutional and market issues in the sphere of interaction when the Carinthian Slovenians take an active part. This article concentrates on the methodological bases of our research, which especially builds on the premises of comparative studies in the Alps-Adriatic region, polysystem theory, and the theory of the literary field.

* Dr. Erwin Köstler, Dunaj, e-pošta: erwin.koestler@chello.at; prof. dr. Andrej Leben, Karl-Franzens-Universität Graz, Institut für Slawistik, e-pošta: andreas.leben@uni-graz.at

** Pri projektu, ki ga financira avstrijski raziskovalni sklad FWF, sodelujejo Erwin Köstler, Dominik Srienc, Felix O. Kohl in Andrej Leben kot vodja projekta: <<https://slawistik.uni-graz.at/sl/dvojezicna-literarna-praksa/>>.

Analyzing empirical data on literary production should make it possible to determine in detail the constitutive issues and functioning of this sphere of interaction.

KEYWORDS

polysystem theory, literary transfer, bilingualism and multilingualism, Carinthian Slovenians, transregional studies

Regionalna komparativistika kot model medkulturne literarne vede

V svojem članku *Komparatistik als Theorie und Methodologie des Kulturvergleichs. Zur Interkulturalität im Alpen-Adria-Raum* Johann Strutz utemeljuje, zakaj naj bi se literarna veda nasploh odpovedala redukcionizmu enojezičnih literarnih zgodovin in uporabljala primerjalno metodologijo. Medkulturnih in meddiskurzivnih povezav v bikulturnih regijah, kakršna je regija Alpe-Jadran, ni mogoče ustrezno opisati zgolj z vidika posameznih filologij.¹ Dokaze za to najdemo v slehernem prikazu literarnega življenja, čim se ta ne omejuje na opis nacionalnih korpusov ali celo na imanentno interpretacijo posameznih besedil, temveč se sooča s socialnimi, političnimi in institucionalnimi pogoji literature kot družbene dejavnosti, ki se manifestira v nasprotujočih se interesih zelo različnih akterjev. Ob jezikovni in kulturni diverziteti socialnih sistemov se izkaže metodološka nezadostnost nacionalnih filologij izven njihovega predmeta, kot tudi »načelno teoretska in historična 'neizogibnost'«² primerjalne metode. V tem vidi Strutz univerzalnost komparativistike, ki naj bi imela v sklopu kulturnih ved status temeljne metateorije, medtem ko bi bile nacionalne filologije samo mogoča področja za njeno uporabo.

Strutz navaja tudi konkretna metodološka izhodišča za medkulturno zasnovano literarno vedo. Poudarja osnovni pomen Bahtinovega koncepta polifonije in Lotmanove kulturne semiotike za opisovanje sociosemiotičnih in medkulturnih povezav, poleg tega pa opozarja na polisistemsko teorijo Itamarja Even-Zoharja (ki se med drugim navezuje na Bahtina in Lotmana) kot doslej najbolj diferencirano orodje za opisovanje literarne medkulturnosti. Z medsebojnim povezovanjem teh zasnov naj bi bilo mogoče opisati literaturo od ravni teksta do metaravni kulture glede na:

1. notranjejezikovno polifonijo (ta pride do izraza npr. kot raznolikost govorov, jezikov in glasov, kot raznolikost stilov, narečij, idiolektov, skupinskih jezikov in diskurzov znotraj družbe);

¹ Strutz, *Komparatistik als Theorie*, str. 202.

² Prav tam, str. 211.

2. medjezikovno polifonijo (vse oblike individualne in družbene dvo- in večjezičnosti, bikulturnosti, di-etnicitete);

3. povezavo socialne polifonije z medkulturno funkcijo;

4. dialog, ki presega socialne meje in meje kulture, pri čemer se socialne in ideološke meje ne ujemajo nujno z etničnimi, kulturnimi ali jezikovnimi.³

Splošni pomen omenjenih metodoloških osnov za sodobno literarno vedo je na dlani, saj je na teoretski ravni že davno postala kulturološka veda, kulturno- in sociosemiotične podlage pa so danes v bistvu nepogrešljive za opis kompleksnih med- in transkulturnih povezav v literarnem polju⁴ – kljub vsej vztrajnosti reprezentativne nacionalne literarne zgodovine.

Ko je Strutz leta 2000 objavil svoj članek, je še šlo za uveljavitev regionalne polifonije ter dvo- in večjezičnosti znotraj »uradne« komparativistike, ki prekrivanja in prežemanja jezikov in literatur na regionalni ravni takrat še ni imela za svoj predmet, medtem ko je Strutz v dani »komparativistični situaciji« v regiji Alpe-Jadran že videl konkretno izhodišče za primerjalno književnost in sploh za uveljavljanje primerjalnega pristopa v literarni vedi.⁵ Tako je književnost koroških Slovencev postala poskusno polje za temeljne raziskave v sklopu metodološkega diskurza mednarodne primerjalne književnosti in pridobila prestiž v epistemološkem kontekstu.⁶ Kot del sistema literatur v regiji Alpe-Jadran je zahtevala svoj prostor v tipologiji »manjših«⁷ literatur, konkretni primeri (npr. Florjan Lipuš in Jani Oswald) pa so pokazali tudi inovativni potencial obrobni literatur.

³ Prav tam, str. 214.

⁴ Pregled novejših metodoloških diskurzov in zasnov v literarni vedi nudijo zborniki in monografije Inštituta za slovensko literaturo in literarno vedo na ZRC SAZU (npr. *Kako pisati literarno zgodovino danes, Writing Literary History, Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk; Svetovne književnosti in obrobja, Prostori slovenske književnosti*; Juvan, *Prežernovska struktura in svetovni literarni sistem*). Tudi mednarodna germanistika danes obravnava medkulturnost kot osnovno raziskovalno paradigmo (npr. *Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit*).

⁵ Strutz, *Komparatistik als Theorie*, str. 217.

⁶ Ni naključje, da je regionalno komparativistiko uveljavil raziskovalec, ki pripada slovenski manjšini na Koroškem in intimno pozna razmere na Koroškem in v regiji Alpe-Jadran. Strutz pa ni samo raziskovalec žive medkulturnosti, ampak tudi akter v literarnem polju: kot literarni prevajalec, izdajatelj in strokovnjak, ki objavlja pri dvojezičnih založbah na Koroškem.

⁷ V zvezi s pojmom »manjše literature« prim. op. 27.

Deregionalizacija regionalnega

Implicitna vezanost na geopolitične danosti v regiji pa je danes preozko izhodišče za opis literarnega prostora, v katerem so dejavni koroški Slovenci. Glede na spremenjene družbene pogoje njihove književnosti oznaka »regionalno« enostavno ni več zadostna. Na to opozarja tudi Erich Prunč, ko govori o niveliranju razlik med avtohtonimi obmejnimi manjšinami, kot so koroški Slovenci, in migrantskimi, ker se je avtohtona manjšina preoblikovala iz »razmeroma stabilne«, na podeželju zasidrane etnične skupine, »v krhko in mobilno socialno tvorbo«, »v fragmentirano in dispartatno družbo«, ki se skuša v spremenjenem okolju tudi v literarnem pogledu na novo orientirati.⁸ Strutz sam v drugi izdaji *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten* omenja literarno »deregionalizacijo«, ki jo utemeljuje s splošnim položajem literature in jo je opaziti predvsem v dvojezični literarni praksi mlajših, okoli leta 1960 rojenih avtorjev in avtoric, ki migrirajo, se v večji meri povezujejo izven manjšinskih struktur ter brez težav izkoristijo možnosti za objave tako v slovenskem kot v nemško govorečem prostoru.⁹ Bolj znani avtorji in avtorice potemtakem niso več v prvi vrsti navezani na manjšinsko literarno prakso, ampak pišejo literaturo, ki so je zmožni, ne glede na to, v katerem jeziku pišejo.

To stanje bi v bistvu lahko imeli za »normalno«, tako z ozirom na avtonomnost literarnega polja, ki razpolaga z emancipiranimi avtorji, kot v diahronem pogledu. Bi- in multikulturalnost sta namreč bili konstitutivni tudi za osrednjo slovensko književnost, ki se je razvijala v razmerah kulturne in gospodarske hegemonije¹⁰ in do začetka 20. stoletja ne more veljati za polno razvit literarni sistem.¹¹ Književnost koroških Slovencev je šla po plebiscitu leta 1920 posebno pot, ko je bila odrezana od vseslovenskega razvoja, v boju proti izginotju slovenskega jezika pa je bila prisiljena »prezimiti v skrajni redukciji in celo v ilegali«.¹² Pri avtorjih prve generacije revije *mladje* (npr. Florjan Lipuš, Janko Messner), ki so z novimi estetskimi koncepti in aktivistično literaturo rušili omejitve in tabuje, je literarna dvojezičnost imela predvsem pragmatično funkcijo informiranja neslovenske javnosti.¹³ Za naslednjo generacijo avtorjev, rojenih okoli leta 1960 (npr. Janko Ferk, Maja Haderlap, Fabjan Hafner, Rezka Kanzian, Jani Oswald), pa je literarna dvojezičnost znova postala konstitutivna na ravni teksta.

⁸ Prunč, »Ich entkleide mich der Sprache«, str. 147–150, 165.

⁹ *Profile*, str. 27–28.

¹⁰ Prunč, Bi- und Multilingualität als konstitutives Merkmal, str. 75–86.

¹¹ Dović, Literarni polisistem, str. 83–84.

¹² *Profile*, str. 19.

¹³ Prunč, Ustna in pisna tradicija v slovenskem slovstvu na Koroškem, str. 59.

Na vprašanje po ustroju slovenske literature na Koroškem v sinhronem pogledu pa vnaprej ni več zanesljivega odgovora. Mogoče bi jo lahko še pred dvema desetletjema orisali z naštevanjem slovenskih – tj. slovensko pišočih – avtorjev in avtoric, vendar jezik kot povezovalni element danes ni več zadosten kriterij za konsistenten prikaz literarnega polja. Nekateri ustvarjalci (Fabjan Hafner, Anita Hudl, Andrej Kokot, Janko Messner) so utihnili, drugi (Maja Haderlap) objavljajo praktično samo še v nemščini. Pojavil se je tudi nov tip pišočih (Stefan Feinig, Elena Messner, Alexander Micheuz), ki se od začetka gibljejo v nemško govoreči literarni javnosti in jim sploh ni do identifikacije z manjšinsko literarno prakso na Koroškem, kar sicer ne pomeni, da bi zatajevali svoj izvor, ampak navezanost na manjšino ne igra več nobene ali vsaj nobene odločilne vloge v njihovem avtorskem samorazumevanju.

Po drugi strani so dvojezične založbe (Drava, Mohorjeva, Wieser) kot pomembne institucije manjšine na sicer dokaj preglednem prizorišču neodvisnih avstrijskih literarnih založb ne samo obdržale svoj položaj, temveč so še vedno zanimiva možnost za objavo izvirnih del za vrsto tudi nadregionalno znanih, nemško govorečih avtorjev in avtoric. Celo bolj tradicionalno usmerjena Mohorjeva ima svoj nemški program. Še naprej se tudi ogromno prevaja predvsem, ampak ne samo, iz slovenščine. Tudi izvirna slovenska literatura je seveda slej ko prej del programov teh založb, ki so navzven in navznoter pomembni inkubatorji za medkulturno komunikacijo in skrbijo za viden odraz dvojezične literarne prakse na knjižnem trgu.

Glede koroške slovenske književnosti, tj. književnosti v slovenskem jeziku, pa vendar kaže, da ni več v sistemskem položaju, se pravi, da bi se danes komaj še obnavljala iz literarne dejavnosti avtohtone manjšine. Le redki slovenski avtorji in avtorice na Koroškem (Florjan Lipuš, Cvetka Lipuš) so prednostno ali docela integrirani v slovenski literarni sistem – po rabi slovenskega jezika in po kanalih za objavo in recepcijo njihovih del. Od dokončne ukinitve *mladja* leta 1991 naprej manjka tudi revija, ki bi na visoki kakovostni ravni pritegnila kritično mladino k sodelovanju. Manjšinski mediji nekako ne zmorejo kritično reflektirati tekoče literarne produkcije koroških Slovencev, ki ji posvečajo še največ pozornosti dvojezične radijske postaje (npr. Radio Agora), vsekakor pa ni literarne kritike, ki bi bistveno prispevala k ohranjanju avtonomnega literarnega polja. Organizirana literarna dejavnost, kot na primer razpisi literarnih natečajev, ne more zapolniti praznih mest. Pač pa krepi slovenski element v dvojezičnem polju dejavnost migrantov iz Slovenije, ki zaradi šole, študija ali iz poklicnih razlogov (začasno) bivajo na Koroškem in se vključujejo v literarno in kulturno življenje. Da je njihov delež v slovenski literarni produkciji znaten, pokažejo zadnji zvezki literarnega almanaha *Rastje*, ki v 8. in 9. zvezku v rubriki Koroška sreča Koroško prinaša tudi prispevke iz Mežiške

doline. V *Rastju* sicer objavlja tudi del mladih avtoric in avtorjev iz avtohtone manjšine, toda njihova dejavnost ni vezana na etnično skupino, na manjšinsko kulturno sceno; navezanost na domače okolje, ki živi od neposrednega stika, pa nenazadnje rahlja tudi čedalje večja virtualizacija javnega prostora.

Potreba po konceptualni razširitvi prostora regionalnih literatur

Ob pogledu na obravnavano literaturo smo soočeni z dvema načelnima vprašanjema:

1. Kako sploh poimenovati literaturo, za katero jezik, pripadnost etnični manjšini in navezanost na regijo niso več nujni kriteriji njenega opisa?

2. Kako določiti prostor, ki ga oblikuje ta literatura?

Glede pripadnosti literarnih besedil tej ali oni nacionalni književnosti je Erich Prunč že pred 40 leti ugotovil, da je prištevanje nemških besedil k slovenski književnosti povsem utemeljeno, dokler so ta besedila v znamenju strukturne dvojezičnosti naslovljena tudi (ali predvsem) na slovenskega bralca. Problemi pa se pojavijo, če je z menjavo jezika povezana tudi menjava estetsko-komunikativne funkcije in adresata.¹⁴ Slednje se danes očitno dogaja v vse večji meri – čeprav seveda tudi manjšinski bralec bere tekste, ki niso namenjeni (samo) njemu, zaradi česar menjava funkcije ni nujno absolutna. Mednarodne uspešnice kot *Engel des Vergessens* Maje Haderlap zato ne moremo enostavno prišteti k nemški književnosti, ker ta roman, čeprav je bil napisan za širšo publiko v drugem jeziku, komunicira tudi s slovensko manjšino na Koroškem, kar zgledno potrjuje polemični odziv Florjana Lipuša nanj.¹⁵

Nadregionalnega prostora, ki ga sooblikuje literatura koroških Slovencev, ni mogoče opredeliti na prospektiven način, to je kot del topografsko določljivega področja, na katerem prihaja do stičišč dveh oz. več nacionalnih literatur, ker se ta prostor sproti oblikuje iz medjezikovnih in transkulturnih relacij med teksti in akterji, ki jih je treba za določeno obdobje empirično evidentirati.¹⁶ Kot že alpsko-jadranski prostor v regionalni komparativistiki je tu zasnovani nadregionalni prostor abstrakten prostor v Lotmanovem smislu; vanj so vpisane raznovrstne križajoče se meje (tako navzven kot do področja, kjer ni semioze, in znotraj semiosfere med raznovrstnimi znakovnimi sistemi) kot »dvojezični

¹⁴ Prunč, Ustna in pisna tradicija v slovenskem slovstvu na Koroškem, str. 59.

¹⁵ Gl. Lipuš, *Poizvedovanje*, str. 55–57.

¹⁶ Iz teh metodičnih razlogov bodo zanesljive izjave o stanju in razsežnosti interakcijskega prostora mogoče šele po oceni zbranega gradiva.

mehanizmi«, na katerih prihaja do pospešenih semiotičnih procesov.¹⁷ Te meje so »generatorji«,¹⁸ ki nenehno proizvajajo informacije. Zato sta asimetrija in notranja heterogenost semiosfere tudi predpogoj za njeno delovanje. Ta teoretska ugotovitev ima zelo konkretno ustreznico v praksi. Stremljenja po nacionalni, socialni, etnični, politični, svetovnonazorski idr. homogenizaciji v družbeni praksi pomenijo izrinjanje drugega, tujega, domnevno šibkega itd., prav to drugo pa je zaradi svoje obmejne pozicije izjemnega pomena za funkcioniranje družbe. Z vidika kulturne semiotike so meje stična področja med različnimi sferami, na katerih prihaja do intenzivirane komunikacije; z notranjega vidika semiotične samozavesti pa opravljajo meje izrazito razmejitveno funkcijo.¹⁹

Tudi »manjša« literatura, kot je slovenska na Koroškem, je izrazito heterogena. Že vprašanje, ali gre za manjšinsko, regionalno ali nadregionalno literaturo,²⁰ nam pokaže, da imamo opravka s pojavom, ki se ga ne da zlahka določiti. Zadrege se pojavijo že tedaj, če poskusimo pojasniti, o čem je v bistvu govor, ko v zvezi z literarno prakso koroških Slovencev uporabljamo izraze »slovenski«, »nemški« ali »dvojezični«. David Bandelj npr. govori o brisanju jezikovne meje v bežno zarisanem »koroškem literarnem prostoru«, ki mu služi tudi kot neko vmesno skladišče za v nemščini napisane tekste koroških Slovencev.²¹ Njegov koncept ponazarja probleme, s katerimi se sooča monolingvalna literarna veda v medkulturnem prostoru, le malo pa pove o statusu nemške literarne produkcije koroških Slovencev naproti osrednjim pozicijam v nemškem oz. slovenskem literarnem sistemu. Gre za slovensko literaturo v nemškem jeziku? Obsega »koroški literarni prostor« morda tudi »pristna« nemška besedila? Ali lahko, po drugi strani, literarno dejavnost slovenskih migrantov na Koroškem brez nadaljnega prištejemo k osrednji slovenski književnosti? Pri njih je namreč iz objektivnih razlogov vendarle treba računati z menjajočimi se naslovniki in ponudbami komunikacije.

Bližji literarni praksi se zdi pristop Silvije Borovnik, ki literaturo že v osnovi pojmuje kot med- oz. transkulturni pojav in obravnava književnost slovenske manjšine na Koroškem na ozadju migrantske literature v Avstriji in sploh v nemško govorečem prostoru.²² V splošni dinamiki literarnega dogajanja z večkratno kodiranimi identitetami namreč nastajajo transkulturni

¹⁷ Lotman, Über die Semiosphäre, str. 290–293.

¹⁸ Kotov in Kull, Semiosphere is the Relational Biosphere, str. 183.

¹⁹ Lotman, Über die Semiosphäre, str. 293.

²⁰ Leben, Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem, str. 4–15.

²¹ Bandelj, Večjezičnost v sodobni poeziji Slovencev v Avstriji, 175; Leben, Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem, str. 11–12.

²² Borovnik, Medkulturnost slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem, str. 43–54; Borovnik, Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji, str. 437–449.

»medprostori«, ki bogatijo nacionalni literarni diskurz s tem, da vanj vnašajo perspektivo tujosti. Ta proces, ki se tematsko lahko odraža v estetski uprizoritvi kulturnih konfliktov, strukturno pa v potujitvi jezikovnega in poetičnega repertoarja literarnega središča,²³ zadeva tudi slovensko literaturo. Začrtani kontekst omogoča neaprioristično obravnavo dvojezičnih avtorjev in avtoric, kakršna je npr. Maja Haderlap, ki je ni mogoče vnaprej uvrstiti v eno ali drugo nacionalno književnost.²⁴

Revolucija in evolucija v literarnem sistemu

Pristop Silvije Borovnik je uporaben tudi v teoretskem oziru, ker ustreza konceptu manjših literatur, kot sta ga začrtala Gilles Deleuze in Félix Guattari ob literaturi Franza Kafke.²⁵ »Manjša literatura« ni oznaka za literaturo, napisano v majhnem jeziku (glede na število govorcev), temveč za literaturo neke »manjšine«, ki uporablja »veliki« jezik.²⁶ Deleuze in Guattari navajata tri kriterije, ki določajo male literature:

1. deteritorializacijo jezika;
2. neposredno povezanost individualnega s političnim (vse je politika);
3. kolektivni ustroj sleherne izjave (ker je vse politika, ima vse kolektivno vrednost).²⁷

²³ Prim. Ette, *Über die Brücke Unter den Linden*, str. 165–194, kjer je začrtana mala tipologija translingvalnih pisav (translingvalni prevod, transkulturna potujitev, translokarno nadaljevanje drugokulturne pisave, mešanje pisav). Konkreten in za projekt relevanten prispevek k takšni tipologiji je dal dunajski germanist Hannes Schweiger, ki je raziskoval literarne natečaje dunajskega društva *exil* in iz njih nastale antologije s programatičnim serijskim naslovom »Schreiben zwischen den Kulturen« (gl. Schweiger, *Mehrsprachige Identitäten*). Menjava jezika v »kulturnem medprostorju« lahko na eni strani pomeni akt osvoboditve od fiksiranosti na družinsko kulturo (z zrcaljenjem drugojezične kulture v nemški), na drugi pa tudi akt upora proti hegemoniji večinskega jezika, z vsemi estetskimi posledicami (npr. z zavestnim kršenjem jezikovnih pravil). V teh antologijah je v tekstih Barbare Wedenigg in Simone Schönnett tematizirana tudi jezikovna in etnična raznolikost Koroške.

²⁴ Borovnik, *Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji*, str. 447.

²⁵ Gl. Deleuze in Guattari, *Kafka*; slovenski prevod študije uporablja pojem »manjšinska« literatura, prevjalka pa v opombi pod črto opozarja na alternativna pojma »majhna« in »manjša« književnost (gl. Deleuze in Guattari, *Kafka*, str. 24); avtorja sama sta Kafkovo določitev »kleine Literatur« prevedla v francoščino s pojmom »littérature mineure«, kar je blizu »manjši« književnosti (gl. *Kafka, Für eine kleine Literatur*, str. 24).

²⁶ Za dvojezično literaturo na Koroškem ugotavljamo podvojitev tega stanja: naproti nemški in naproti slovenski literaturi.

²⁷ Prim. Deleuze in Guattari, *Kafka*, str. 24–27; Deleuze in Guattari, *Kafka, Für eine kleine*

Deteritorializacija v tem konceptu v glavnem pomeni nesignifikantno, intenzivno, potujitveno uporabo jezika, ki je vpisana literaturi kot »stroju« kolektivnega izraza; zato se pojem »manjšega« ne nanaša samo na določene dislocirane literature, ampak »na revolucionarne pogoje *sleherne* literature, ki se nahaja znotraj kakšne velike (ali etablirane) literature«. ²⁸ Pojem je potemtakem uporaben za literaturo kot tako, ker razume individualne, subverzivne, radikalno odstopajoče pisave (kot jih npr. v koroškoslovenskem sklopu najdemo pri že omenjenih avtorjih, Florjanu Lipušu in Janiju Oswaldu) v njihovi elementarni eksofoniji in zmožnosti razbijanja konvencionalnih kompleksov smisla. ²⁹ V medkulturnem okolju neke jezikovne manjšine s pomembnim literarnim potencialom so pogoji za tako (subverzivno) literarno prakso bolj ali manj dani na eksemplaričen način.

Odlično orodje za opis dinamike medkulturnih procesov v večjezičnem prostoru je polisistemska teorija, ki pa je zasnovana na evolutivnih in ne revolucionarnih modelih razvoja. ³⁰ Praktično očitna nujnost vključevanja heterogenosti v semiotično znanost je v polisistemski teoriji pogoj za razumevanje semiotičnih polj. ³¹ Svoje metodološko izhodišče ima v ruskem formalizmu, ki je že v 20. letih preteklega stoletja razvil zasnutke za pojmovanje literarnega življenja kot relationalnega procesa (Eichenbaum) in za opis literarne evolucije (Tynjanov). Itamar Even-Zohar, ki se od poznih 70. let ukvarja s formuliranjem dinamičnih sistemov, še opozarja na prekrivanja svoje teorije s kulturno semiotiko Jurija Lotmana in kulturno sociologijo Pierra Bourdieua, ki da je brez navezave na ruske formaliste prišla do zelo podobnih sklepov. ³²

Polisistemska teorija pojmuje literaturo kot dinamično stratificiran družbeni sistem, za katerega so kontakt, interferenca in transfer konstitutivni pojavi in v katerem konkurirajo menjajoči se akterji za osrednje položaje. Ker ji je pomen kulturnih transferjev odločilen za vitalnost in obnavljanje centrov, pripisuje polisistemska teorija visoko vsesistemsko relevantnost prav

Literatur, str. 24–26.

²⁸ Deleuze in Guattari, *Kafka*, str. 27.

²⁹ Takemu pojmovanju manjših literatur se približa rusko-avstrijski avtor Vladimir Vertlib, ko kvalificira distanco do besed (v danem primeru do besed druge literature) kot znak *sleherne* literature (Schweiger, *Mehrsprachige Identitäten*, brez strani).

³⁰ Prim. osnovna dela utemeljitelja teorije: Even-Zohar, *Polysystem Studies*; Even-Zohar, *Factors and Dependencies in Culture*; Even-Zohar, *Polysystem Theory (Revised)*. Za opis polisistemske teorije in uporabnost za slovensko literarno zgodovino prim. Dović, *Literarni polisistem*.

³¹ Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 13.

³² Prav tam, str. 2–3; k Bourdieuevi teoriji polja in njeni praktični uporabnosti za raziskovanje kulturnih transferjev gl. Jurt, *Das literarische Feld*, predvsem. str. 69–107; Jurt, *Transnationale Literatur-Rezeption*, str. 381–383.

obrobnim literaturam, ki ne razpolagajo z obsegom repertoarjev, potrebnim za neodvisno delovanje.³³ Poleg tega naglaša polisistemska teorija pomen in osrednji sistemski položaj prevodne literature, zlasti glede načina izbiranja izvornih tekstov v ciljni kulturi, opozarja pa tudi na funkcijo prevodov pri izmenjavi specifičnih norm in pri oblikovanju ter bogatenju repertoarjev.³⁴ Na odločilnem mestu, namreč na področju modelov, korespondira tudi s teorijo literarnega polja.³⁵

Interakcijski prostor

V okviru projekta na empirični podlagi dokumentiramo in raziskujemo medsistemske kontakte, interference in transferje, ki so relevantni za opis dvojezičnih literarnih praks, ter tako evidentiramo prostor, ki ga sooblikuje tudi literatura koroških Slovencev. V smislu ponazoritve, da pri tem prostoru ne gre samo za stičišče dveh ali več kultur, na katerem pač prihaja do izmenjave kulturnih dobrin, temveč za poseben socialni prostor, v katerem imajo konkretni akterji konkretne in morda tudi nezdružljive interese, govorimo o prostoru literarne interakcije. Zbiranje podatkov se nanaša na celoto repertoarjev in modelov, ki so merodajni za popis tega kulturno in socialno razslojenega prostora, in sicer na ravneh produkcije in recepcije tekstov ter na institucionalni ravni. Trga kot imanentnega socioekonomskega dejavnika sistema v tem okviru ni mogoče sistematsko obravnavati, ker pa brez njega ni sociokulturnega prostora, v katerem bi katerakoli literarna dejavnost lahko pognala korenine,³⁶ so tržni dejavniki prisotni v razmislekih o produkcijskih, recepcijskih in institucionalnih pogojih.

Prostor sam se konstituira s popisom specifičnih interakcij v polju in s poljem dvojezične literature na Koroškem. Ne gre ga zamenjevati z regionalnim prostorom, v katerem literatura koroških Slovencev predstavlja del sistema literatur v prostoru Alpe-Jadran. Seveda so regionalni odnosi tudi v razširjenem interakcijskem prostoru pomembni tako na ravni teksta in praktičnega

³³ Z vidika kulturne semiotike »so obrobja že zaradi svojega systemskega položaja izpostavljena šibkejšemu vplivu osrednjih kodov in delujejo pod manj konsistentnim nadzorom njihovih metajezikov, zato je na robovih stopnja nepredvidljivosti večja; to težnjo še stopnjujeta bližina meje in možnost interferenc s sosednjimi sistemi – periferna entropija je zato mogoče zarodišče nove informacije (Juvan, Svetovne književnosti, str. 14).

³⁴ Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 46–47.

³⁵ Gl. op. 32.

³⁶ Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 38–39.

organiziranja literarnega življenja kot glede na znotrajsistemske napetosti med različnimi prakticiranimi modeli. Za celovit opis aktualnih razmer pa je treba tekstovno bazo konceptualno razširiti in literarno dvojezičnost na Koroškem evidentirati v sklopu nadregionalnih procesov recepcije in migracije.

Modeli, repertoarji

Posebej zanimivo je področje modelov, tj. sistema ponotranjenih pravil in norm, ki so se izoblikovali v teku kolektivne zgodovine in jih posamezniki usvajajo za prakso.³⁷ Even-Zohar opozarja tu na bližnji pojem habitusa, s katerim Bourdieu označuje ponotranjene pogoje za literarno produkcijo, saj je vsak tekst zaradi navezanosti na pravila in kode treba razumeti tudi kot kolektivni pojav.³⁸ Načelno lahko imamo za modele tudi pripovedi, žanre in posebne zvrstne predispozicije (npr. močno lirično tradicijo z velikim kolektivnim repertoarjem besedil), medtem ko predstavljajo repertoarji sami funkcionalne in materialne pogoje za jezikovno izjavo. To so npr. tekstovni repertoarji (razpoložljivi teksti, tudi kulturni teksti), literarne institucije, trg oziroma specifični segmenti trga, ki delujejo kot gospodarski pogon za sistemsko interakcijo.

Sam obstoj nekega repertoarja ne zadostuje, repertoar mora biti tudi v rabi, izpolniti mora sistemsko funkcijo.³⁹ Njegov status (pripadost kanoniziranemu ali nekanoniziranemu sistemu) je utemeljen v njegovi relacijski poziciji znotraj polisistema.⁴⁰ Za nepopolne sisteme je značilno, da jim manjkajo določeni repertoarji, deloma pa ta manko nadomeščajo s prevzemi iz sosednjih ali prekrivajočih se sistemov.⁴¹

³⁷ Prav tam, str. 43.

³⁸ S to koncepcijo se npr. ujema tudi odvisnost individualnega spomina od socialnih kodov, ki jo je opisal že Maurice Halbwachs v dvajsetih letih preteklega stoletja (prim. *Erinnerung und Gesellschaft*); Halbwachs naj bo omenjen zaradi vidnega pomena toposa spomina v literaturi koroških Slovencev.

³⁹ Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 40.

⁴⁰ Prav tam, str. 18.

⁴¹ Pomembno je, da so nujnosti sistema opazne tudi na ravni modelov in repertoarjev, ker določajo izbor, uporabo, širjenje in tudi eliminacijo repertoarnih elementov (Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 15). Ta vidik je treba poudariti zlasti v zvezi s transferjem modelov. Vprašanje je, ali v sklopu tematizacije polpretekle zgodovine koroških Slovencev v nemških tekstih lahko govorimo tudi o transferju literarnega modela (spominske literature) in do kakšnih prilagoditev prihaja v kontekstu ciljne kulture. Tu se odpira produktivno polje recipiranja literature z obrobja v literarnih centrih.

Interferenca, transfer

Interferenca nikoli ne zadeva celotne kulture.⁴² Lahko se omejuje na središče ali obrobje ciljne kulture in se tam (skozi notranje procese) razširi na druge ravni.⁴³ Transfer se dogaja v interferenčnem prostoru kultur in zadeva repertoarje in modele. Kot rečeno, nepopolni sistemi lahko do neke mere nadomeščajo manjkajoče repertoarje. To se na Koroškem dogaja npr. z vključevanjem avtorjev iz Slovenije, ki s svojimi teksti v slovenskem jeziku deloma kompenzirajo tudi pomanjkanje avtohtonega naraščaja. V veliko večji meri pa prihaja do kompenzacijske usmeritve koroško slovenskih avtoric in avtorjev v nemško govoreči prostor. Izkoriščenje možnosti za objavo, navezave na nadregionalni literarni diskurz in tudi posredovanje slovenskih tekstov (npr. s prevodi v nemški periodiki) so pomembne spodbude za širitev lastnega akcijskega dometa.

Že kar osupljiva prisotnost avtorja in literarnega posredovalca Fabjana Hafnerja v prestižnih avstrijskih revijah, renomiranih nemških založbah, institucionalizirani znanosti, v nadregionalnih gremijih in žirijah, ki odločajo o podelitvi podpor in nagrad, ter njegova prisotnost v strukturah in institucijah slovenske manjšine na Koroškem po drugi strani pokaže možni razpon takega delovanja. Hafner, ki je razpolagal z odličnimi vsestranskimi stiki in jih delil z drugimi, je nazoren primer, kako posameznik lahko postane institucija. Njegov primer potrjuje tudi misel Janeza Strutza, da je dvo- in večjezičnost manjšinskih kultur nasploh pomemben katalizator medsystemskega transferja, ker omogoča ne samo »razkošno« in »nomadično« udeleževanje v več kulturah, temveč – dopolnilno k živi praksi v okviru tako imenovanih »nepopolnih« ali »involutivnih« literatur – nudi tudi možnost »nadomestne« literarne socializacije z delnim prevzemanjem iz večjih literatur.⁴⁴

Empirični temelji in cilji raziskave

Za natančnejšo določitev systemskega položaja literarne prakse koroških Slovencev v nadregionalnem interakcijskem prostoru po letu 1991 je potreben

⁴² Even-Zohar, *Polysystem Studies*, str. 124.

⁴³ Prav tam, str. 132.

⁴⁴ »[...] denn regionale Mehrsprachigkeit ermöglicht nicht nur ‚luxurierende‘ und ‚nomadische‘ Teilhabe an mehreren Kulturen, sondern bietet, komplementär zum Erfahrungsbereich im Rahmen der sogenannten ‚unvollständigen‘ bzw. ‚involutiven‘ Literaturen, die Möglichkeit einer ‚ersatzweisen‘ literarischen Sozialisation durch partielle Übernahmen aus den jeweiligen größeren Literaturen«, gl. Strutza, *Komparatistik als Theorie*, str. 219.

nadrobno popis dvojezične literarne produkcije ter dokaz produktivnih in receptivnih interakcij na regionalni in nadregionalni ravni. Ker so migracije oseb, dobrin in idej bistven vidik interferenčnih in transfernih procesov, je treba njihovi vlogi pri oblikovanju predpostavljenega interakcijskega prostora posvetiti več pozornosti, kot se je to zgodilo v dosedanjih pregledih slovenske književnosti na Koroškem.⁴⁵ Že doslej običajno vključevanje avtoric in avtorjev iz Slovenije, ki živijo in/ali delajo na Koroškem, je treba razširiti na slovensko eksofonijo v celotnem nemško govorečem prostoru, v kolikor ta na specifičen način interagira z literarnim prostorom, ki ga sooblikujejo koroškoslovenski avtorji.

Slovensko in/ali nemško literaturo koroških Slovencev je treba pretresti glede na repertoarje in modele, ki ustvarjajo njeno identiteto. Ti segajo od preprostih oblik literarne komunikacije, kolektivnih pripovedi, kulturnih tekstov in žanrov do institucionalnih in gospodarskih dejavnikov v literarnem polju. Dokončna dokumentacija podatkov bo pojasnila, ali se je od zadnjega popisa slovenske literature na Koroškem, tj. po Strutzovih *Profilih*, raba literarnih zvrsti spremenila. Pokazalo se bo tudi, ali transferji v interferenčnem polju interakcijskega prostora vplivajo na žanrske značilnosti literarnih sociotopov. Dokumentirano bo programirano izdajanje prevodne literature v nemščino in slovenščino, in sicer ne samo pri dvojezičnih založbah, saj se tako neposredno pokaže pomen institucionaliziranega posredovanja literarnih transferjev za odpiranje novih literarnih prostorov. Glede posredovanja slovenske literature v nemško literarno javnost je bilo sicer že predhodno opravljeno relevantno delo.⁴⁶ Bistveno za opis transferjev je tudi vprašanje po intermedialnih odnosih med literaturo, gledališčem, filmom in glasbo;⁴⁷ za slovensko in dvojezično gledališče v raziskovalnem razdobju pa že obstaja tudi osnovna podatkovna zbirka.⁴⁸

Sistematično zbiranje podatkov vključuje tudi tekste nemško pišočin (neslovenskih) avtoric in avtorjev, ki se preko osebnih oz. institucionalnih (»zunajliterarnih«) in/ali medbesedilnih (»literarnih«) odnosov nahajajo v interaktivnem razmerju z dvojezično literarno prakso na Koroškem. Iz spektra medbesedilnih odnosov izstopajo predvsem tematske in motivne navezave na spominsko kulturo koroških Slovencev, saj so z mednarodno pozornostjo, ki jo je imel roman Maje Haderlap v nemški javnosti, morda doživele še večji

⁴⁵ Prim. Leben, *Vereinnahmt und ausgegrenzt; Profile*.

⁴⁶ Prim. Köstler in Leben, *Posredovanje slovenske literature*, str. 211–217.

⁴⁷ Prim. Leben in Srienc, *Novi mediji v sodobni literarni praksi koroških Slovencev*, str. 65–80.

⁴⁸ Prim. Leben, *Med tradicijo in inovacijo* in od leta 1999 naprej v *Koroškem koledarju* izhajajoči Pregled slovenskega gledališkega dogajanja na Koroškem istega avtorja.

razmah.⁴⁹ Na tem ozadju se je treba vprašati, ali je polpretekla zgodovina koroških Slovencev v smislu produktivne recepcije tematizirana tudi v sodobni osrednji slovenski literaturi, ali pa je ta tematika v bistvu omejena na model spominsko kulturne publicistike, ki je na regionalni in lokalni ravni v Sloveniji slej ko prej močna.

Vsebinska analiza evidentiranih tekstov sega tudi v literarno obravnavo sedanjih izkustvenih svetov koroških Slovencev kot prostorov dogajanja, bodisi v nemški literaturi, če so obravnavane koroške teme, bodisi v tekstih slovenskih migrantov, ki (začasno) živijo na Koroškem. Posebno pozornost bomo posvetili motivnim in/ali tematskim referencam koroško slovenskih avtoric in avtorjev na drugojezično okolje, v katerem (začasno) živijo (npr. Cvetka Lipuš, Elena Messner).

Dvojezična literatura na Koroškem, kot rečeno, ne razpolaga z vsemi potrebnimi institucijami, da bi delovala kot stabilni (pod)sistem. Manjkata npr. profesionalna slovenska literarna kritika in stalno slovensko gledališče v Celovcu. Po drugi strani pa koroškoslovenski ustvarjalci lahko sodelujejo z drugimi institucijami (npr. Musilov institut, različna gledališka društva, Mestno gledališče v Celovcu). Vse te medkulturne institucije bodo v projektu evidentirane, prav tako stanovska združenja (pisateljska društva), raznovrstni kulturni domovi in druge lokacije za prireditve, institucije javnega prava (npr. Univerza v Celovcu kot znanstvena in kulturna institucija) in zasebnega prava (kot npr. Unikum, Verein Innenhofkultur v Celovcu ali dunajsko društvo Verein exil), kjer prihaja do specifičnih interakcij z ustvarjalci iz slovenske manjšine na Koroškem oz. s slovenskimi migrantskimi avtorji v Avstriji. Seveda bodo vključene tudi avtohtone institucije slovenske manjšine: društva in združenja, tiskani mediji (npr. almanah *Rastje*), slovenske in dvojezične založbe, izobraževalne ustanove (slovenske šole, Slovenska študijska knjižnica) in znanstvene ustanove (npr. Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu).

Razdobje naših raziskovanj – spodnjo mejo postavlja ukinitiv *mladja* leta 1991 – se prekriva z obdobjem temeljnih političnih prevratov v Evropi.

⁴⁹ Trenutno spominska topika še naprej zavzema razmeroma stabilen položaj v dvojezičnem polju. Pomembni produkciji spominske literature (v izvorniku in prevodu) se pridružujejo dejavnosti slovenskih društev in znanstvenih ustanov (npr. Slovenskega znanstvenega inštituta) ter sodelovanja z regionalnimi institucijami, ki vsi krepijo spominsko-kulturni model z institucionalne strani. Posamezni vsebinski elementi transferja, npr. pokol na Peršmanovi domačiji v aprilu 1945, se danes pojavljajo kot literarni, filmski in diskurzivni motiv in so prisotni v nemških literarnih in publicističnih tekstih, kar bi govorilo (vsaj v nastavku) za oblikovanje transkulturnega spomina na Koroškem; prevzeti elementi repertoarja pa lahko prej ali slej spet izginejo, tudi z obrobnih položajev, če je transfer v glavnem sledil le konjunkturi logiki.

Izbrani časovni okvir za razliko od prejšnjih pregledov slovenske literature na Koroškem reflektira torej tudi temeljite družbenopolitične spremembe. Z razpadom Jugoslavije, vstopom Avstrije (1995) in Slovenije (2004) v Evropsko Unijo in ratifikacijo Schengenskega sporazuma so se okvirni pogoji za transfer in meddržavno mobilnost znatno spremenili. Še bolj očitne pa so in bodo spremembe v virtualnih prostorih, na področju (ne več tako) novih medijev in komunikacijskih tehnologij. Spletne klepetalnice, Facebook, portali, blogi, spletni časopisi in revije itd. ne samo spreminjajo komunikacijsko vedenje uporabnikov; splet je tudi neznansko pospešil delovanje akterjev v literarnem polju (npr. glede komunikacije z založbami ali uredništvu revij, pri organiziranju in informiranju o kulturnih dogodkih, pri iskanju člankov in recenzij v raziskovalne namene). Splet nudi tudi prostor za nove oblike prezentacije literature (npr. blog ali Facebook kot potencialni literarni medij).

Sklepi in obeti

V metodološkem pogledu skušamo z raziskovanjem dvojezične literarne prakse koroških Slovencev v preteklem četrtsotletju nadgraditi doslejšnje pristope tako konceptualno kot glede obsega empiričnega gradiva. Glede slednjega ni treba ugibati. Obdobje, ki ga obravnavamo, je najplodovitejše in najboj raznoliko, kar jih je koroška slovenska književnost doživela, vsaj v seštevku aktivnosti, literarnih interakcij in transferjev v razširjenem, nadregionalnem prostoru literature. Kar se tiče prihodnjega razvoja slovenske literature na Koroškem v ožjem smislu, ni predvidljivo, ali se ne bo podoben razmah, kot za časa *mladja*, lahko še kdaj ponovil. Zaenkrat ne kaže v to smer. Vsekakor pa ostaja književnost koroških Slovencev zaradi svojega med- in transkulturalnega položaja vzorčen primer medkulturno usmerjene literarne vede in njenih metodoloških diskurzov, dokler ne bodo napisane reprezentative transkulturne literarne zgodovine.

LITERATURA

- Bandelj, David: Večjezičnost v sodobni poeziji Slovencev v Avstriji: Medkulturnost ali asimilacija? *Slovenščina med kulturami* (ur. Miran Košuta). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2008, str. 159–176.
- Borovnik, Silvija: Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji kot odraz dvojne identitete. *Individualna in kolektivna dvojezičnost* (ur. Petra Stankovska idr.). Ljubljana: Znanstvena založba filozofske fakultete, 2012, str. 437–449.
- Borovnik, Silvija: Medkulturnost slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem. *Slovenščina med kulturami* (ur. Miran Košuta). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2008, str. 43–54.

- Deleuze, Gilles in Félix Guattari: *Kafka: Za manjšinsko književnost*. Prevedla Vera Troha. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1995.
- Deleuze, Gilles in Félix Guattari: *Kafka: Für eine kleine Literatur*. Iz francoščine prevedel Burkhard Kroeber. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2014.
- Dović, Marijan: Literarni polisistem in mehanizmi medkulturnih stikov. *Jezik in slovstvo*, 48/6, 2003, str. 75–85.
- Erinnerung und Gesellschaft: Hommage à Maurice Halbwachs (1877-1945): Mémoire et société* (ur. Hermann Krapoth). Wiesbaden: VS, Verlag für Sozialwissenschaft, 2005.
- Ette, Ottmar: Über die Brücke Unter den Linden: Emine Sevgi Özdamar, Yoko Tawada und die translinguale Fortschreibung deutschsprachiger Literatur. *Exophonie: Anderssprachigkeit (in) der Literatur* (ur. Susan Arndt, Dirk Naguschweski in Robert Stockhammer). Berlin: Kulturverlag Kadmos, 2007, str. 165–194.
- Even-Zohar, Itamar: Factors and Dependencies in Culture: A Revised Outline for Polysystem Culture Research. *Canadian Review of Comparative Literature (CRCL/RCLC)*, 24/1, 1997, str. 15–34.
- Even-Zohar, Itamar: Polysystem Studies. *Poetics today*, 11/1, 1990 [tematska številka].
- Even-Zohar, Itamar: Polysystem Theory (Revised). *Papers in Culture Research*. Tel Aviv: Porter Chair of Semiotics, 2005.
- Jurt, Joseph: *Das literarische Feld: Das Konzept Pierre Bourdieus in Theorie und Praxis*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.
- Jurt, Joseph: Transnationale Literatur-Rezeption: Am Beispiel der Aufnahme Jean-Luc Benoziglios im deutschsprachigen Raum. *Arcadia*, 44, 2009, str. 376–399.
- Juvan, Marko: Svetovne književnosti, med njimi slovenska. *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC 2012, str. 7–23.
- Juvan, Marko: *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2012.
- Kako pisati literarno zgodovino danes: Razprave* (ur. Darko Dolinar in Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Köstler, Erwin in Andrej Leben: Posredovanje slovenske literature v nemški govorni prostor in dvojezično založništvo na Koroškem. *Obdobja 33: Recepcija slovenske književnosti* (ur. Alenka Žbogar). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2014, str. 211–217.
- Kotov, Kaie in Kalevi Kull: Semiosphere Is the Relational Biosphere. *Towards a Semiotic Biology: Life is the Action of Signs* (ur. Kalevi Kull in Claus Emmeche). London: Imperial College Press, 2011, str. 179–194.
- Leben, Andreas: *Vereinnahmt und ausgegrenzt: Die slowenische Literatur in Kärnten*. Klagenfurt/Celovec: Drava, 1994.
- Leben, Andrej in Dominik Srienc: Novi mediji v sodobni literarni praksi koroških Slovencev. *Slavistična revija*, 65/1, 2017, str. 65–80.
- Leben, Andrej: *Med tradicijo in inovacijo: Sodobno slovensko gledališče na Koroškem*. Klagenfurt/Celovec: Drava, 2004.
- Leben, Andrej: Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem: manjšinska – regionalna? *Jezik in slovstvo*, 58/4, 2013, str. 4–15.
- Lipuš, Florjan: *Poizvedovanje za imenom*. Maribor: Litera, 2013.
- Lotman, Jurij: Über die Semiosphäre. *Zeitschrift für Semiotik*, 12/4, 1990, str. 287–305.

- Primerjalna književnost v 20. stoletju in Anton Ocvirk* (ur. Darko Dolinar in Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten* (ur. Johann Strutz). Klagenfurt/Celovec: Hermagoras/Mohorjeva, 1998.
- Prostori slovenske književnosti* (ur. Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- Prunč, Erich: »Ich entkleide mich der Sprache«: Jani Oswald als Migrant zwischen den Sprachen. »*Meine Sprache grenzt mich ab...*«: *Transkulturalität und kulturelle Übersetzung im Kontext von Migration* (ur. Gisela Vorderbermeier in Michaela Wolf). Wien, Berlin: Lit-Verlag, 2008, str. 147–166.
- Prunč, Erich: Die Bi- und Multilingualität als konstitutives Merkmal der slowenischen Literatur. *Anzeiger für Slavische Philologie*, XXI, 1992/93, str. 75–86.
- Prunč, Erich: Ustna in pisna tradicija v slovenskem slovstvu na Koroškem. *IX. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Predavanja* (ur. Matjaž Kmecl). Ljubljana: Delo, 1973, str. 59–69.
- Schweiger, Hannes: Mehrsprachige Identitäten: Vom »schreiben zwischen den kulturen«. *Trans, Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, 17. januar 2010, <https://www.inst.at/trans/17Nr/5-5/5-5_schweiger.htm>, (dostop 31. marca 2017).
- Strutz, Johann: Komparatistik als Theorie und Methodologie des Kulturvergleichs: Zur Interkulturalität im Alpen-Adria-Raum. *Vergleichende Wissenschaften: Interdisziplinarität und Interkulturalität in den Komparatistiken* (ur. Peter V. Zima). Tübingen: Narr, 2000, str. 201–221.
- Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.
- Vielheit und Einheit der Germanistik weltweit* (ur. Franciszek Grucza). Frankfurt a. M. idr.: Lang, 2012.
- Writing literary history: Selected Perspectives from Central Europe* (ur. Darko Dolinar in Marko Juvan). Frankfurt am Main idr.: Peter Lang, 2006.

Methodological Considerations on Describing Contemporary Carinthian Slovenian Literature in Austria in Its Supra-Regional Sphere of Interaction

Summary

The current research project “Bilingual Literary Practice in Carinthia after the Discontinuation of *mladje* (1991) and its Position in the Supra-Regional Sphere of Interaction” at the Institute for Slavic Studies at the University of Graz (<https://slawistik.uni-graz.at/de/bilinguale-literarische-praxis/projekt/>) is intended to provide an empirical basis for an integrated presentation of the literary practice of Carinthian Slovenians since 1991. Given the fact that preliminary observations have indicated the shortcomings of interpretations originating from literary studies that start with the concept of a regionally

or ethnically grounded minority literature, a core objective of the research project is to lay a methodological foundation for the specific area of study, which should make it possible to capture and describe the literary production by Slovenians from Carinthia in its embeddedness in a supra-regional and transnational literary sphere of interaction.

The starting point of all methodological considerations have been comparative literary studies in the Alps-Adriatic region, which not only describe the bilingual literature of Carinthian Slovenians as part of a transnational system of literatures taking place in the overlapping region of various polysystems, but also point out the general importance of the comparative method for any description of literary life. More recent evidence suggests that the growing orientation of Slovenian authors towards a German-speaking public nevertheless indicates the need to extend the field research from regional to supraregional intersystemic interaction. Polysystem theory and the theory of the literary field provide the tools to analyze the intercultural and social dimensions of literary transfer and model building within a “migrating” literature and in its relation to the literary centers. From a conceptual point of view, the term “minority” thus does not describe the literary practice of a small ethnic group in a border region, but the precondition of any literary innovation, as already described in the 1970s by Deleuze and Guattari in the concept of *littérature mineure*. Thus, the research project tries to empirically determine the systemic position of the literature of the Carinthian Slovenians within an intersystemic sphere of interaction, which has not yet been described.